

i és general i bén rústica en el Segrià, com em confirma JBXuriguera (1960); és un disbarat suggerir que sigui un castellanisme, com fa sempre *AlcM* amb tot el que és estrany a l'ús de les Illes: és simplement una variant dialectal antiga, i que seria perillós d'admetre en l'ús literari, contra la preferència que han reservat a l'altra la llengua comuna i la popular de la gran majoria del territori nacional. Però no ho admetria, ni crec que ho proposi, ningú.

Però l'arcaic *grame* no és cap hipòtesi, sinó que encara s'usa en els parlars extrem-occidentals, per cert convertit en *gràmet* (com *vímet* VÍMEN; o els vulgarismes *tàvet*, *màpet* etc.): *lo Tros del Gràmet* vora Castissent (1957), i també a Tremp i Alta Ribag. (*AlcM*). Per cert que la gènesi del cast. *grama* no pot tenir res a veure amb la d'aquesta forma del cat. occid., car prové del neutre llatí plural GRAMINA > *gramna*, com es va demostrar en el DCEC; però un tractament fonètic MINA > *ma* no és concebible en la fonètica històrica catalana, ni ho és una evolució cast. amb pèrdua fonètica de la -N final; coincidiren per casualitat. En un terme tan rural, no és estrany que en tots els dominis romànics existeixi diversitat i concurrència dialectal de formes; en el domini castellà: *gambre* < *gambre* a la Rioja, Navarra i Sòria (resultat a esperar com a castellà, tal com *fiambre* de FRIGIDAMEN, si ací no s'hagués introduït un plural neutre en el cast. comú); a Aragó fins avui es conserva *gramen* en els Pirineus («vamos a rancar o *gramen*, que no deja lucir as remolachas» a Bergua, A. Satué), i *agramen* a la terra baixa (Borao); mossàr. sevillà *garáma* (Asín) etc.; en gascò la norma faria esperar *grame* (TdF), però de fet hi ha *agram* a la Vall d'Aran, a l'Armanhac i al SE. de les Landes (Ronjat, *GrIstProvMod.* II, 434), i per a d'altres formes gascones de l'occità general, veg. TdF i Milardet, *Atlas*, n.º 92.

DERIV.: *Gramal*. *Gramós*, -osa. *Gramenosa*, del qual derivaren fonèticament *gramenosa* > *gramenova* i *gramalova* amb dissimilació de *n* en *l*; d'aquest, *gramerola* (cites en *AlcM*). *Grànenar*; *gramener*; *gramenera*: extret d'aquí *grèmena*. *Gramenet*. *Esgramar* («treure el gram d'un camp», Fontserè, *CiFiNat.*, gloss.). Erudits: *Graminies* o *graminàcies*. *Graminós*. I els compostos: *graminicola*; *graminiífer*; *graminiforme*; *graminiívor*.

Gram de pes, V. gràfic *Gramada*, com el fr *crème*, derivat del celto-llatí CRAMA (BDC XXIII, 294).

GRAMALLA, 'vestidura llarga i solemne', mot solament arrelat i antic en català i potser en l'Alta Itàlia, d'origen incert; tenint en compte que són molt antigues les variants *gramàsia*, *gramaya* i *gramàtia*, és probable que vingui de VESTIS GRAMMATICA, amb el sentit de 'vestit propi dels notaris i escrivans', anomenats *grammatici* en el llatí medieval. □ 1.ª doc.: *gramayla*; *gramàsia*, 1271; *gramàtia*, 1279; *gramaya*, c. 1290, Desclot; *gramalla*, sovint des de fi del S. XIII.

En els comptes de la casa de l'Infant En Pere (després Pere el Gran): «--- per *gramala*, 2 canes de pers, 60

que fan 72 sous; item, a la *gramayla*, 2 canes; ---», any 1258 (Soldevila, *Pere II*, vol. III, 443). Tot seguit apareix també documentació literària, de la qual ja es pot veure molta en els *DAG*, i *AlcM*, incloent-hi Lluïl, Metge, Eiximenis etc.; veg. també la que en cita, tota catalana, Gillet en l'ed. de la *Propaladia* de Torres Navarro (III, 274).

«Lo rey --- avia a anar tro a Bordel --- e menà ab si los tres cavallers --- e un mercader aragonès --- e liurà a cascú bon cavayl --- e portà un gunió molt bo, vestit sots la gonela, e un bassinet en son cap; e vestí una *gramaya* blava no gayre bona, e un caperó vestit en son cap e ses oses calsades, e portà en sa mà una escona muntera», Desclot (§ 104, *NCL*. III, 158.2); constant aqueix episodi, diu Muntaner: «se llevaren, e-l cavalleris hac aparellats los mellors tres cavalls qui hi eren; e-l senyor rei pujà en la un, e aportà, davant, la *gramalla* d'En Domingo de la Figuera e una ascona muntera en la man; e dejús, guarnit d'unes bones espatleres e d'un bon camisol; e puis, dessus, un cassot vert de drap de lin, qui ho cobrí tot; e puis una *gramalla* fort àvol, vella, que vestí, e son caperó ---» (§ 89; Casac. II, 67.29). «Batre-s los pits dejús la *gramalla* o mantell», StVicentF (*Quaresma*, 36.112). En el *Poema de la Vida Marinera* del S. XIV, s'esmenten «tabards e *gramayles*», rimant amb *payles* (p. p. Massó To., *RHisp.* IX, 244) com a peça d'abric de gent de mar.

«Castellans axí mateix, de Juli Cèsar ençà anaven ab les *gramalles* largues fins en terra: e ab llurs antipares, e ab caperonic ab cogulla aguda sobre lo cap ---» (Eiximenis, *Dones*, 44r1, § 56, cf. *DBal.* I, 291; l'aspecte indumentari deixat a part, no cal dir que això no s'ha d'entendre com atribució del mot als cast. més que com atribució a Cèsar); «Ans que virtuts - sien per hom sentides, / los vicis an - mesa dins nós lur força / --- / durant lo temps - mals àbits se nodrexen: / en hom, sens hom, - aquest àbit se talla: / l'arma y lo cors - se-n fan cota y *gramalla*, / e los broquats - leigs vestits li aparexten», Ausiàs (C, 20g). «Vingueren los cavallers tots vestits de *gramalles* e caperons», JoMartorell (Ag. II, 178).

Des dels començaments del segle XVI, la *gramalla* va essent cada cop més exclusivament el vestiment de gran solemnitat que porten els oficials civils de gran categoria, en particular els Consellers del Consell de Barcelona: «que hage càrrec de comprar los draps per fer las *gramallas* als honorables consellers e altres persones e oficials que la Ciutat dóna *gramallas*», P. A. Comes (*Libre de Coses Assenyalades*, 576), que és el caràcter amb què ha quedat en la memòria de tots. («Roba de grana ---; *gramalla* de jurat o conseller: abolla; capiró de jurat ---», OPou, *ThPu.*, 316).

Per a l'etimologia és clar que té tant o més interès la documentació dels primers temps, i les formes que el mot hi revesteix. En la documentació rossellonesa medieval crida poderosament l'atenció l'enorme freqüència de la variant *gramàsia*, que l'InvLC hi registra des de 1303: «una *gramàsia* que no sia listada» (InvLC, s. v.); un altre d'un doc. diferent, de la ma-